

Meer ouders dan kinderen, meer grootouders dan kleinkinderen

GIJS BEETS

Honderd jaar geleden kwam het vrijwel nooit voor dat jongvolwassenen, zodra zij kinderen kregen, meer (schoon)ouders dan kinderen in leven hadden. Dat had natuurlijk te maken met het feit dat het gemiddeld kindertal toen aanzienlijk hoger lag en dat mensen veel minder oud werden dan tegenwoordig. Dat de tijden veranderd zijn blijkt uit het feit dat de 50-jarige van nu gemiddeld evenveel ouders in leven heeft als kinderen. Hier een historische schets van de daling van het kindertal en de gestegen overlevingskansen van ouders. Zulke ontwikkelingen hebben enorme implicaties voor de veranderde belevingswereld van personen van middelbare leeftijd, vooral als men bedenkt dat er over niet al te lange tijd meer grootouders per kleinkind zijn dan kleinkinderen per grootouder.

Toen Nederland nog een 'echte' bevolkingspiramide had, waarin iedere oudere leeftijdsgroep minder mensen telde dan de daarop volgende jongere leeftijdsgroep, kon je eigenlijk op voorhand inschatten dat personen van middelbare leeftijd, gemiddeld gesproken, meer kinderen moesten hebben dan nog in leven zijnde ouders (met 'ouders' wordt hier 'ouders en schoonouders' bedoeld). Dat omslagpunt lag al op jonge leeftijd. Het veel hogere gemiddelde kindertal en de lagere levensverwachting leverden een beeld op waarin dat al gold voor een 30-jarige. Nu in onze vergrijzende samenleving de bevolkingspiramide een geheel andere vorm heeft aangenomen, kan men zich afvragen of dat nog steeds zo is: vanaf welke leeftijd wordt eigenlijk het aantal nog in leven zijnde ouders kleiner dan het aantal (nog in leven zijnde) kinderen, dat wil zeggen tot welke leeftijd is de vorige generatie groter dan de volgende en wanneer slaat dat om? Om dat te kunnen berekenen is gebruik gemaakt van diverse overlevingstafels die in de loop der jaren door het CBS zijn gepubliceerd (zie kader). Dat betekent dat uitsluitend een beeld wordt geschetst van de 'gemiddelde verhoudingen'. Een langere tijdreeks met microgegevens is helaas niet beschikbaar.

Minder kinderen, meer ouders

In figuur 1 is te zien dat een gehuwd persoon van 30 jaar, geboren in 1845, gemiddeld meer kinderen had dan ouders, een van de zes kinderen als zuigeling had verloren, en dat een van de vier ouders, die op dat moment in de modelberekeningen dus rond de 60 jaar waren, was overleden. Datzelfde geldt voor een 30-jarige geboren in 1865, maar vanaf geboortecohort 1885 worden de verliezen van kinderen en ouders aanzienlijk minder. Vanaf geboortecohort 1905 hebben 30-jarigen nog maar heel weinig kinderen verloren, en vanwege het gedaalde kindertal meer ouders in leven dan kinderen. We praten dan over een situatie die zich gemiddeld voor 30-jarigen vanaf circa 1935 voerde.

Op 40-jarige leeftijd is het beeld niet wezenlijk anders, zij het dat het verlies van kinderen (van 0-10 jaar) vooral in de 19^e eeuw aanzienlijk groter was dan tegenwoordig evenals de sterfte van

Foto: Wim de Jonge

ouders. In geboortecohort 1925 (dat wil zeggen kalenderjaar 1965) hadden 40-jarigen meer ouders in leven dan kinderen. In geboortecohort 1965, en dat is ongeveer de situatie op dit moment (anno 2005), hebben 40-jarigen gemiddeld nog drie van de vier ouders in leven; 100 jaar geleden waren dat er twee.

Zelfs op 50-jarige leeftijd zijn we in Nederland op weg naar een situatie dat er meer ouders in leven zijn dan eigen kinderen. Deze situatie is in de figuur voor het eerst zichtbaar in geboortecohort 1965 (de geboren van 1965 worden pas 50 jaar in 2015). Er zijn dan gemiddeld nog twee van de vier ouders in leven, en ook dat is er één meer dan 100 jaar eerder.

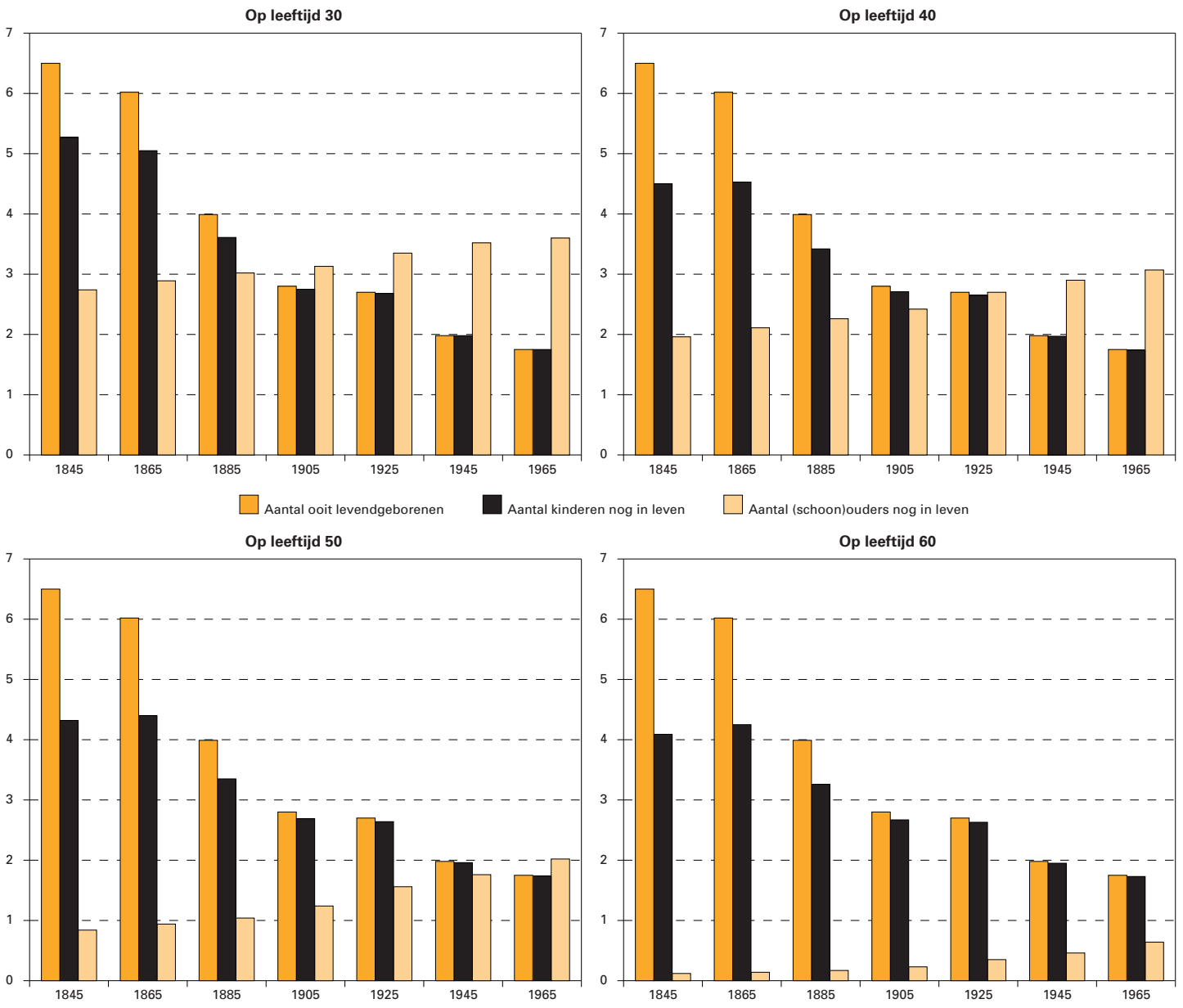
Is men eenmaal 60 jaar dan overheerst in de intergenerationele verhoudingen steeds het aantal kinderen; vrijwel alle ouders zijn dan overleden. Toch zal het in cohort 1965 zo zijn (en dan praten we over een situatie in 2025) dat van iedere twee 60-jarigen er gemiddeld gesproken nog één ouder in leven zal zijn.

Dat een 70-jarige nog een ouder in leven heeft is vrijwel uitgesloten.

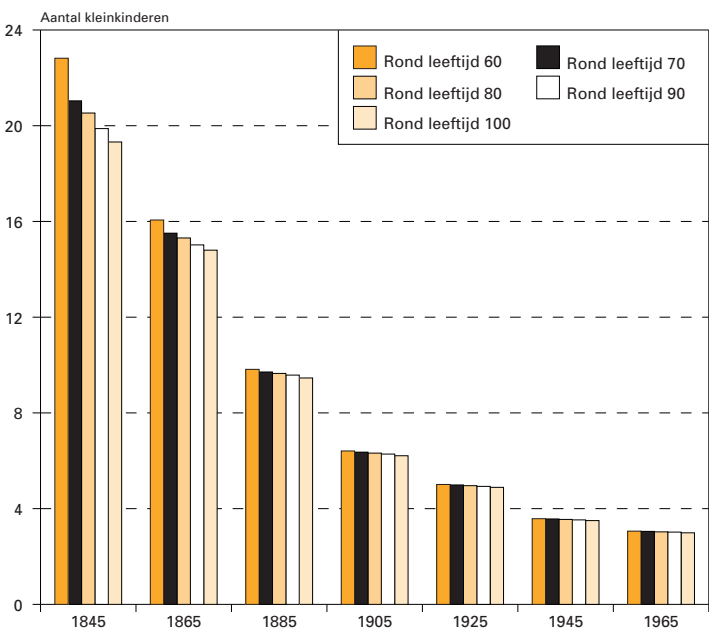
demodata

Het aantal verkeersdoden is in 2003 ten opzichte van 2002 licht gestegen van 1.066 naar 1.088. In de periode 1999-2002 daalde het aantal van 1.186 naar 1.066. Begin jaren zeventig kwamen jaarlijks meer dan 3.000 mensen om in het verkeer. Sindsdien is het aantal verkeersdoden dus fors gedaald. In de eerste negen maanden van 2003 was het aantal verkeersdoden vijf procent hoger dan in dezelfde periode van 2002. Vooral in de zomermaanden lag het aantal hoog. In de maanden juni, juli en augustus 2003 overleden er 15 procent meer in het verkeer dan in dezelfde periode in 2002. Het laatste kwartaal daarentegen liet juist een daling zien met acht procent (CBS).

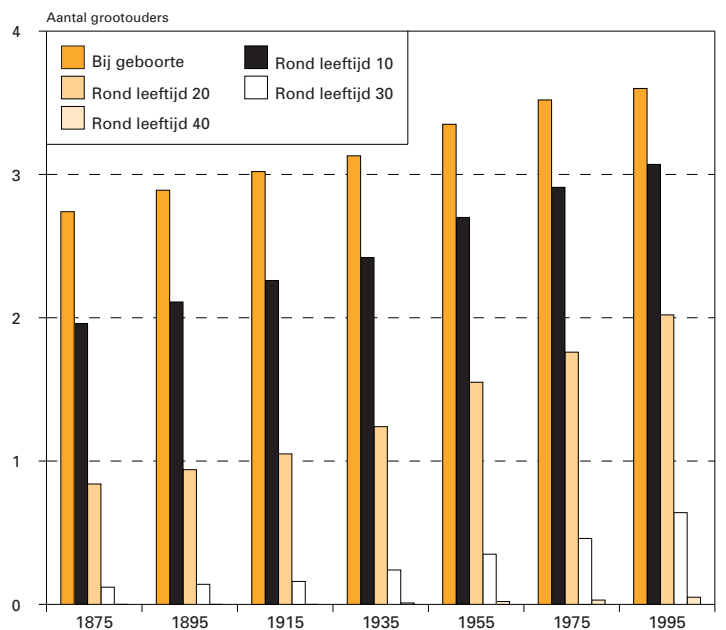
Figuur 1. Gemiddelde aantallen ooit levendgeboren kinderen, nog in leven zijnde kinderen en nog in leven zijnde (schoon)ouders van personen van 30, 40, 50 en 60 jaar, in enkele geselecteerde geboortecohorten (1845-1965) (modelberekeningen met behulp van CBS-bevolkingsstatistieken, diverse overlevingstafels)

Figuur 2. Gemiddeld aantal kleinkinderen per grootouder, en aantal daarvan nog levende kleinkinderen naar leeftijd van de grootouder, in enkele geselecteerde geboortecohorten van de grootouder (1845-1965) (modelberekeningen met behulp van CBS-bevolkingsstatistieken, diverse overlevingstafels)

Figuur 3. Gemiddeld aantal grootouders per kleinkind, naar leeftijd van het kleinkind, in enkele geselecteerde geboortecohorten van het kleinkind (1875-1995) (modelberekeningen met behulp van CBS-bevolkingsstatistieken, diverse overlevingstafels)

Helpende hand

De geschetste verschuivingen hebben enorme implicaties voor de contacten tussen de generaties. Er vanuit gaand dat ouders, kinderen en kleinkinderen door de bank genomen goede contacten onderhouden en elkaar steunen daar waar nodig en wenselijk is, betekent een en ander dat de 30-60 jarige aan het begin van de 20ste eeuw vooral tijd en aandacht besteedde aan de drie à vier groot te brengen kinderen. Daarbij konden zij de eerste tien jaar van het leven van de kinderen wellicht nog rekenen op de ondersteuning van drie van de vier ouders maar binnen tien jaar was er daarvan al weer één overleden, wellicht na een ziekbed waarbij het 'kind' naast de zorg voor de eigen kinderen ook de zieke ouder moest bijstaan. De een na laatste ouder overleed wanneer de kleinkinderen tussen de tien en de 20 jaar waren.

Tegenwoordig is het zo dat als de kleinkinderen tussen de tien en 20 jaar zijn, er nog twee à drie van hun vier grootouders in leven zijn. Indien zij niet al te ver van hun kleinkinderen afwonen en uiteraard voorzover zij in redelijke tot goede gezondheid verkeren, kunnen deze opa's en oma's hun kleinkind de helpende hand bieden bij de gezinstaken.

Kleinkind schaars goed

Deze grootouders hebben echter wellicht veel meer kleinkinderen. Er kan ook een schatting worden gemaakt van het (gemiddeld) aantal kleinkinderen per grootouder (figuur 2). Gemakshalve is er daarbij vanuit gegaan dat mensen rond hun 30ste kinderen krijgen en dat zij dus rond hun 60ste grootouder worden. Geschat kan worden dat de 60-jarige van 1905 (dus zelf geboren in 1845) gemiddeld zo'n 23 kleinkinderen heeft gekregen. Binnen tien jaar waren er al twee van die kleinkinderen overleden. En voordat de grootouder 100 jaar werd (en de kleinkinderen dus rond de 40 jaar waren; dat kwam ook in die tijd al voor maar was toen veel uitzonderlijker dan tegenwoordig) waren er nog eens twee kleinkinderen overleden.

De grootouder die in 1865 werd geboren kreeg 16 kleinkinderen maar hield er verhoudingsgewijs meer over, in het bijzonder doordat de zuigelingensterfte sterk was gedaald. Later geboren grootouders hadden/hebben aanzienlijk minder kleinkinderen vooral door de enorme daling van het geboortecijfer. De sterfte van kleinkinderen behoort inmiddels nagenoeg tot het verleden. Een 70-jarige grootouder had in 1955 gemiddeld tien kleinkinderen, in 1995 had een 70-jarige grootouder er vijf, en de 70-jarige van straks heeft er nog maar drie. Een kleinkind is dus een schaars goed aan het worden.

Meer opa's en oma's per kleinkind

Ten slotte een blik op het aantal grootouders per kleinkind (figuur 3). Rond de wieg van het gemiddelde kleinkind dat in 1875 werd geboren, stonden naast de ongetwijfeld trotse ouders nog bijna drie van de vier grootouders, en in ieder volgend decennium van het leven van dat kleinkind viel er steeds één grootouder weg. Was het kleinkind 30 jaar dan waren er nauwelijks meer grootouders in leven.

Foto: Wim de Jonge

Rond de wieg van het kleinkind dat 100 jaar later werd geboren (1975) stonden gemiddeld 3,5 grootouders. Een 20-jarig kleinkind had er nog vrijwel twee over, een 30-jarige nog een 'halve'. Een ware revolutie dus: er zijn zo dadelijk meer grootouders per kleinkind dan kleinkinderen per grootouder!

Drs. G.C.N. Beets, NIDI

VERONDERSTELLINGEN EN BEREKENINGSWIJZE

Vanaf het midden van de 19^e eeuw is bekend hoeveel kinderen zijn voortgebracht door opeenvolgende geboortegeneraties (geboortecohorten) vrouwen. Vanaf geboortegeneratie 1875 is vrij precies bekend op welke leeftijd hoeveel mannen en vrouwen kwamen te overlijden.

Uitgaande van de veronderstelling dat vrouwen gemiddeld op 30-jarige leeftijd al hun kinderen hadden gekregen wordt vanaf die leeftijd de overleving van deze kinderen in de generatiesterftetafels gevolgd. Bovendien is verondersteld dat vrouwen op 30-jarige leeftijd een huwelijkspartner hadden, die op dat moment ook 30 jaar was. Uiteraard is dat een zekere abstractie van de werkelijkheid, maar die is nauwelijks van invloed op het globale beeld dat in dit artikel wordt geschetst.

De kinderen die werden geboren uit een 30-jarige moeder en vader hadden oorspronkelijk uiteraard vier grootouders. Bij de geboorte van de kleinkinderen waren in het verleden vaker dan nu een of meer van de grootouders al overleden.

In de presentatie worden personen van 30, 40, 50 en 60 jaar als referentie genomen. Zij worden gevolgd in de zeven geboortecohorten 1845, 1865, 1885, 1905, 1925, 1945 en 1965. In ieder van die cohorten is op ieder van die leeftijden gekeken hoeveel van hun kinderen nog in leven zijn. De berekeningen werden seksespecifiek gemaakt omdat de overlevingscurven van mannen en vrouwen verschillend verlopen. Voorts is berekend hoeveel van de vier (schoon)ouders van de referentiepersoon op ieder van de genoemde leeftijden nog in leven zijn. Ook dat is seksespecifiek gebeurd.

Van de nog in leven zijnde kinderen kan dus ook worden nagegaan hoeveel grootouders zij nog hebben. Dat wordt gepresenteerd op de leeftijden 0, 10, 20, 30 en 40 van de kleinkinderen. En ook andersom kan worden geschat hoeveel kleinkinderen er gemiddeld per grootouder zijn. Deze schattingen worden gepresenteerd op de leeftijden 60, 70, 80, 90 en 100 van de grootouders.